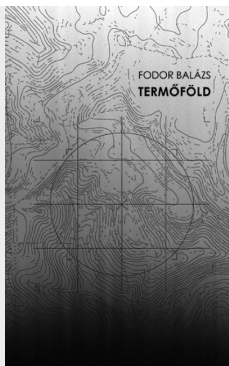

helyünk. Az *Omlás* nem adja könnyen magát: időnként otthonosan mozgunk benne, „aztán millió tonnányi súly / gyorsuló pontokban” (109) ránk szakad, de mindenképpen megéri megküzdeni vele, és a végén várni, „hogy ami maradt: vesszen, éljen, vesszen, éljen, éljen” (57).

Fodor Balázs

Termőföld

Napkút
Budapest, 2023

Demeczky Ádám

H+ – „MINTHA MIND A HIÁBAVALÓSÁG TERVRAJZAI VOLNÁNAK”

„– [...] hogy kerül a macska a galaktikába?
– Úgy, ahogy a költő a tudományba.”¹
„[...] egy olyan szárazföldön,
ami végérvényesen elköteleződött a víznek.”
(Fodor Balázs: *Tájédegen*)

Fodor Balázs *Termőföld* című kötetét egyszerre jellemzi tematikai és motívikus egységesség és gazdagság, azonban a Napkút gondozásában megjelent versgyűjtemény az ellentétekre épülő kapcsolatokban is bővelkedik. Bár a költészet gondolati síkjának elég általános része a logikai-grammatikai inkonzisztencia, ezekben a versekben az ellentmondásoknak ez a típusa is hangsúlyos. „Ahogy itt állunk a transzhumán

1 MEZEI András, *Megkérdeztük Nemes Nagy Ágnest: Miért kontárkodik a tudomány dolgába a költő?*, Élet és Irodalom, 1975/12.

jövő kezdetén, és mindaz, / amit lassan megteremtünk ebből az általános elmúlásból, / talán tényleg válik valamivé” (55) – itt például, mint látható, a mondatszerkezet elliptikussága utal a leírt helyzet bizonytalanságára.

De mégis mik a komponensei ennek a feszültségteli kötetnek? A cím által is jelzett mezőgazdasági vonatkozások többször feltűnnek, általában az egyébként is meghatározó őszi hangulathoz, elmúláshoz kötődve – a legkevésbé sem romantikus megközelítésben, ahogy a *Nemlétezők számbavételének* részét képező agrárszonett zárul: „hogy ételt adó földbe kárhózhass” (35). A természet emellett leginkább a globális felmelegedés, illetve a központi szerepet játszó körtefák által jelenik meg a versekben. A klímakatasztrófánál azonban jóval több szerepet kap az űr. A kezdettől tehát („Fájó ízületekkel / növekszik a szingularitás / világegyetemem.” [17]) az űrutazáson és a robotikán keresztül az anyag, vagy legalábbis az élhető Föld végéig is eljutunk:

Homályos öngazolás,
ahogy a szénalapú vegyületek
karbonsemlegesítenek.
S ha a karbonsemleges istenek
részecskéi megbomlanak,
ami marad:
antianyag

*

A csillagkeletkezés megszűnik.
A tágulás eléri a kritikus pontot,
ami után az utolsó csillag
fénye sem ér el a Földig. (20)

Az itt előtűnő istenek is részei a vonatok, az evolúció, a robotok, a fiatalok, az öregek, a posztoszocialista külkerületek és műemlékek, a vidék és a város, az ember és az állat, a kelet-európaiság, a jövő, az elvágyódás és a nosztalgia kavalkádjának. A kérdéskörök burjánzása, azok újra és újra visszatérése és különböző módokon való ütköztetése azonban nem azt jelenti, hogy teljes mértékben hiányzik közülük a hierarchia. A *Rudli* például nemcsak középpontba állítja az állati perspektívát, hanem kifejezetten ütközteti is az emberivel, ezáltal kritizálva is az utóbbit, illetve a fentebbi idézet – a kötetben nem egyedülálló – *szénvegyülete*, ha nem is egyenes ági rokona a bayeri *fëbërjehalmaznak*, mindenképpen meg-

kérdőjelezi az ember abszolút jelentőségét, ahogyan a kegyelem (*Asztali áldás*) és a könyörület (*Nexus 5*) hiánya sem vet ránk jó fényt. Szemben például az utolsó, *Nexus* című ciklus témáját képező, valamelyest eredményteljesebb hangnemben bemutatott robotokkal.

A *Termőföld* talán legszembetűnőbb jellegzetessége a tudományos nyelvezet. A magyar lírai hagyományban ez szorosan kötődik egy kevésbé emberközpontú lírához. Ahhoz a tradícióhoz, melynek egyik első és talán legfontosabb alakja a mottóként idézett Nemes Nagy Ágnes. Fodor Balázs azonban ezzel a versnyelvvel a kortársai között sincs egyedül, ott van például Mezei Gábor vagy Korpa Tamás, akinek *Lombhullásról egy júliusi tölgygel* című kötetével a most tárgyalt gyűjtemény szoros rokonságot mutat. A rengeteg vitás kérdés közül – amik ennek a kötetnek a kapcsán is felmerülnek – a tudományos nyelvezet és a költészet viszonyát szeretném kiemelni. Ahogy Nemes Nagy nyilatkozta, az adott szavaknak kell hogy legyen gondolati fedezete, még ha csak a laikus újságolvasó gondolja is át azokat. Ugyanakkor a vers hatására az olvasó megérint ismert és ismeretlen érzelmi tartományokat, és a szó hangulata nem kevésbé fontos annak jelentésénél. Noha ez csak az egyik lehetséges megközelítése a lírának a sok közül, a befogadónak kétségkívül gyümölcsöző lehet figyelembe venni ezt a szempontot. Először talán ez a belátás segíthet abban, hogy közelebb kerüljünk a *Termőföld* szövegeihez, a megfelelő fogalmaknak való utánanézés gyermeki öröme hamarosan úgylis beszippantja az olvasót, és mire a *Nexus* által felvetett konkrét kérdések is terítékre kerülnek, már készen áll eltöprengeni ember és robot viszonyán, az emberin a robotban, és azon, hogy az ember mit lát ebben a tükörben. Ha a ciklus címének jelentését próbáljuk megfejteni, láthatjuk, amint szemlélteti, hogy a kötetben szereplő szavak nem csak hangulatfestő szerepűek – legalábbis nem minden esetben.

A nexus – és erre a ChatGPT segítségével sikerült rájönnöm – informális szóhasználatban a robot „agyát”, CPU-ját is jelölheti. Ugyanis a szó egyik jelentése egy rendszer vagy egy hálózat központja, fókuszpontja. A szó ebben az értelemben érvényesül a tudományos-fantasztikus irodalomban is, ahol jelentheti a központot többek között események, a multiverzum, a technológia, a társadalom, a biológia, a szervezet és a faj összefüggésében is. Ezek mind hozzáadnak annak a kapcsolatrendszernek az értelmezéséhez, ami a ciklus középpontjában áll. Így hát ugyan nem tudományos szöveget vagy sci-fit olvasunk, világos, hogy a *Termőföld*ben a szakkifejezések szerepe nem korlátozódik az atmoszférateremtésre.

Mindemellett nem tudományos szövegről van szó. Többek között emiatt lényegi, hogy a kötet ellentétei a jelentés egyértelműsíthetőségének lehetetlenségét emelik ki. Ezzel kapcsolatban fontosnak tartom megemlíteni, hogy bármennyire is technikai ez a líra, bármennyire is relativizálja a humán perspektívát, az emberi mégis fontos szerepet tölt be Fodor Balázs verseiben. A legtöbb témának ugyanis része – sőt, talán alapja – az emberi szempont, ha a háttérbe szorulva vagy kritikusan is. Mint ahogy kelet-közép-európaiságunk vagy isteneink mellett a lelki folyamataink technikai vagy tudományos szempontok miatti megközelíthetetlensége is megjelenik: „hogy forrástól hány perc főzés / után lesz fogyasztható / emlék egy trauma” (39); „a foton [...] mégsem vetíti árnyékként falra a test gyötrelmeit” (63).

Ezenkívül az ellentétek és a megfoghatatlanság intenzív jelenléte azért is izgalmas, mert nagyban hozzájárul a kötet több versének megjelölt inspirációjául szolgáló kilenc képzőművészeti alkotással – fotó, fotósorozat, installáció, szobrok – való kapcsolat megteremtéséhez. Ekphraszisznak – amelynek nyelvezetét egyébként sem érdemes transzparensnek feltételeznünk – nem tekinthetjük a szövegeket, hiszen az ihletként szolgáló művek médiuma nincs jelölve, ezen túl a leírás csak nyomokban jelenik meg. Mégis, a művészeti ágak között létrejön egy olyan kapcsolat, amelyben mindkettő érdemleges szerepet tölt be, ezért a kötet végén jegyzetben megtalálható alkotások felől mindenképp érdemes újraolvasni a verseket. A képzőművészet és az irodalom ilyenén nexusának megteremtésében pedig a *Termőföld* eddigiekben tárgyalt tulajdonságai meghatározó szerepet töltenek be.

A városok leírása is hasonlóképpen működik, és segíthet az olvasónak abban, hogy belépjen ebbe az irányzatához képest údítoen alacsony belépési küszöbű költészeti térbe. Jóllehet az életkorbeli, kulturális, evolúciós és kozmikus ősz utáni karácsony ígérete halványan és bizonytalanul tűnik fel (*Asztali áldás*), jó szívvel tudom ajánlani a *Termőföldet* novemberi olvasmányként.